

De geboorte van een veulen

Voor veel merriehouders is er weer een spannende tijd aangebroken. Die van de geboorte van hun veulen of veulens. Bij de meeste merries verloopt de bevalling probleemloos en hoeft een eigenaar niets te doen.

Soms dienen zich onverwachte situaties aan en is hulp nodig, al dan niet van een dierenarts. Maar wanneer is een bevalling nog normaal en hoe herken je een ongewenste situatie?

Jacob Melissen

Voor vele fokkers breekt de mooiste tijd van het jaar aan: de geboorte van de veulens.

Arjon van de Riet is paardenarts bij Paardenkliniek Wapenveld en houdt zich in het bijzonder bezig met gynaecologie bij het paard. Arjon: "Eén van de eerste

tekenen van een naderende geboorte is het groeien van het uier. Het moment waarop het opuiëren begint is heel verschillend. Soms twee maanden van

tevooren, soms een maand van tevoren en bij jonge merries die voor het eerst een veulen krijgen soms pas vlak voor de geboorte.

Daarnaast begint het bindweefsel van de bekkenbanden en de vulva te verslappen. Deze verslapping zorgt er soms ook voor dat de merrie achter wat weker op de kogels gaat staan. Soms zo extreem dat ze met de kogel helemaal op de grond komt. Dichter tegen het moment van geboorte aan zie je dat het uier gaat harsen. In het begin zie je gelige puntjes, daarna wat wittige en kort voor het veulenen kan het weer geel/oranjeachtig en dradentrekkend worden. Dat is de echte biest die dan naar buiten komt. Ook deze verschijnselen kunnen per merrie weer enorm verschillen. Hoewel de verschijnselen en het tijdstip van optreden sterk kunnen verschillen tussen merries, kent een individuele merrie juist een vrij voorspelbaar patroon. Je moet dus goed weten wat normaal is voor je merrie, voordat je kunt zien wat anders is. Dus begin anderhalve tot twee maanden voor de verwachte bevallingsdatum goed te kijken, anders zie je de veranderingen niet.”

Weinig hulpmiddelen nodig

“Kort voor een bevalling zie je een merrie vaak wat onrustig worden. Soms vertoont een merrie enkele dagen voor de geboorte van het veulen wat lichte koliekverschijnselen. In de eerste fase van de geboorte, als het veulen begint te draaien van rug- naar buikligging, zie je een merrie vaak zweten, liggen, weer gaan staan, rollen. Dat kan van een half uur tot zo’n vier uur duren voordat de geboorte echt gaat beginnen.”

Wat moet de merriehouder in huis hebben om goed voorbereid te zijn op de geboorte? Arjon: “Weinig. Een schone emmer met lauw water, eventueel wat glijmiddel maar dat is afhankelijk van hoe ervaren de merriehouder is, een paar schone en droge handdoeken, touwtjes om eventueel voorzichtig mee te kunnen helpen en betadine-oplossing of chloorhexidine om de navel te ontsmetten. Meer heb je voor een normale geboorte niet nodig. Dat gaat in de regel zo snel dat je als merriehouder vrijwel geen hulp hoeft te verlenen. Als een dierenarts wordt gebeld voor een normale bevalling is hij of zij vrijwel altijd te laat. Het veulen is dan in de regel al geboren op het moment dat de dierenarts het erf op rijdt. Als een geboorte

Met de pootjesblaas komt eerst het ene hoefje en op zo'n vijftien centimeter afstand het tweede.

echter niet normaal verloopt, is het een kwestie van heel snel de dierenarts bellen, elke seconde telt dan! Dan moeten de zaken die zojuist genoemd zijn wel aanwezig zijn, waarbij water het belangrijkste is.”

Wanneer de dierenarts bellen?

Wanneer moet je besluiten om de dierenarts erbij te halen? “De eerste fase van de geboorte, het ontsluiten van de baarmoedermond en de draaiing van het veulen kan een paar uur duren. Indien de merrie vervolgens hard gaat persen en er een kwartier lang geen vordering wordt geconstateerd, moet er een dierenarts worden gebeld. Als de waterblaas is gebroken, moet na ongeveer een kwartier de pootjesblaas zichtbaar worden. Mocht dit niet het geval zijn, neem dan contact op met je dierenarts. Zo ook als er een rode, fluweelachtige blaas zichtbaar wordt. We noemen dat een ‘red bag delivery’; dat is een teken dat de nageboorte is losgekomen. Dit is een van de grootste spoedgevallen bij de geboorte van een veulen. Doordat de nageboorte los komt, krijgt het veulen geen zuurstof meer. De dierenarts dient te worden gebeld, maar wachten tot hij/zij er is kan al snel te lang duren. In overleg met de dierenarts kan de nage-

boorte worden geopend en dient het veulen met spoed te worden dientlost.” Het breken van de waterblaas is het duidelijkste teken dat de bevalling echt begonnen is. Omdat dit proces rustig verloopt, wordt dit vaak niet opgemerkt. “Veel merries beginnen na het breken van de waterblaas direct te persen en dat persen mag niet te lang duren. Dat moet echt vorderen. Als er na een kwartier niets is gebeurd kan dat problematisch zijn.” Met de pootjesblaas komt eerst het ene hoefje en op zo’n vijftien centimeter afstand het tweede. “Heel belangrijk is dat je op de bovenkant van de hoefjes kijkt; je moet de toon van de hoeven zien en niet de hoefballen. Dat kan wijzen op een stuitligging of op een veulen dat nog niet is gedraaid. De dierenarts moet dan komen om het veulen te draaien. Daarnaast kan het zo zijn dat er maar één voetje komt. Dan is het van belang dat je handen en beide armen goed wast en schoonmaakt met chloorhexidine en met een beetje glijmiddel voorzichtig voelt of het andere voetje voelbaar is. Het is in zo’n geval wel raadzaam om je dierenarts te bellen; het kan zijn dat het veulen op een elleboog vastloopt of helemaal in schouderligging zit. Ook als het neusje eerst komt of wanneer bijvoorbeeld de navelstreng om

Pivarna Schreuder

Paardenarts Arjon van de Riet houdt zich in het bijzonder bezig met gynaecologie bij het paard. “De meeste veulens komen probleemloos en zonder tussenkomst van een dierenarts tot stand. Als de waterblaas gebroken is moet na ongeveer een kwartier de pootjesblaas zichtbaar worden. Mocht dit niet het geval zijn, neem dan contact op met je dierenarts.”

een voetje zit moet je contact opnemen met je dierenarts. Je dierenarts zal je in geval van een afwijkende ligging telefonische instructies geven om de persweeën tijdelijk te verminderen; dit kan bijvoorbeeld door de merrie in de benen te laten komen en een stukje te gaan stappen.”

Voldoende rust geven

Soms gaat een merrie in het vroege uitdrijvingsstadium staan en kan je zien dat de vrucht terugzakt. Arjon: “Dat hoeft niet altijd een probleem te zijn. De navelstreng is in de meeste gevallen dan nog in tact en het veulen wordt nog voorzien van zuurstof. Het is belangrijk om de merrie in een dergelijk geval voldoende rust te geven, zodat ze weer gaat liggen. Het is verstandig om je drang om de merrie te willen helpen te onderdrukken; beter is het om via een camera de merrie in de gaten te houden.

Als de merrie binnen een minuut of tien niet is gaan liggen, bel dan de dierenarts. De dierenarts kan dan in sommige gevallen adviseren de weeën weer op gang te brengen door voorzichtig aan de pootjes te trekken, de merrie zal dan vaak snel weer gaan liggen.”

In het volgende stadium zal de merrie intense persweeën ontwikkelen. Het hoofd en de schouders van het veulen zijn het breedst. Het kost daarom ook heel veel moeite om dat deel door de geboorteweg te persen. De merrie zal daarna vaak even tot rust willen komen en soms een minuut of tien niets doen. Arjon: “Belangrijk is om het vlies dat om de neus van het veulen heen zit open te maken en te zorgen dat er geen slijm of vruchtwater in de neus zit. Dat moet dan bij voorkeur wel door iemand gedaan worden die normaal gesproken ook voor de merrie zorgt, zodat de merrie zo rustig mogelijk blijft. Als de merrie dan weer begint te persen moet de geboorte wel vlotten. Als er niks gebeurt en het veulen al grotendeels buiten de merrie is, dan mag er rustig even geholpen worden door voorzichtig aan beide been-tjes te trekken. Meehelpen mag, bij voorkeur in overleg met de dierenarts en alleen op het moment dat de merrie perst en door maar één persoon. Niet met z'n tweeën, het moet echt wel min of meer vanzelf gaan. Je loopt gauw het risico dat je de navelstreng kapot trekt. Als het veulen nog met de achterbenen in de merrie ligt, maar met het bekken eruit, dan hoef je helemaal niets te doen. Via de

navelstreng krijgt het veulen dan nog wat extra bloed waardoor het meer bloedcellen en vocht in de bloedsomloop krijgt.” Op het moment dat de merrie gaat staan breekt de navelstreng normaal gesproken vanzelf. Een enkele keer komt de nageboorte er direct vanaf. Arjon: “Dan zit de nageboorte vaak nog via de navelstreng aan het veulen vast. Als je in zo'n geval de navelstreng goed bekijkt zie je op vijf tot tien centimeter van de buik van het veulen een insnoering waar deze dunner is. Dit is de plaats waar de navelstreng normaliter breekt; de vaten trekken ter plaatse samen wat zorgt voor zo min mogelijk bloedverlies en een afsluiting van de buitenwereld. Als de navelstreng echt niet breekt, trek dan met schone handen zacht aan weerszijde van de insnoering, de vaten zullen dan alsnog samentrekken en vaak vanzelf afscheuren. Maar als er geen reden is om aan de navelstreng te zitten, doe dat dan vooral niet. Een heel enkele keer zie je dat een navelstreng te kort afbreekt. Dat herken je aan bloedverlies dat door blijft gaan. Dan is het zaak de navelstreng dicht te houden met schone vingers, totdat de dierenarts een hechting kan komen zetten.”

Nazorg

Als het veulen eenmaal ter wereld is gekomen, moet de nageboorte nog komen. “Die moet er binnen zes uur zijn afgekomen. Wij adviseren om de dierenarts te bellen indien de nageboorte er na

Geboortemelders

Er zijn verschillende geboortemelders op de markt die waarschuwen op het moment dat een veulen geboren gaat worden.

- Het Birth Alarm/Equipage/Breederalert werkt met behulp van een sensor op een rolringel, deze geeft een alarm als de merrie plat gaat liggen. De meeste merries gaan tijdens de geboorte op een gegeven moment plat liggen. Dit maakt het een betrouwbaar systeem. De nadelen zijn dat er merries zijn die niet gaan liggen, deze worden dus gemist. Er zijn ook merries die juist tijdens het laatste gedeelte van de dracht veel gaan liggen en soms ook helemaal plat. Het gebeurt dus nog wel eens dat er valse meldingen zijn.
- Het Mare Alert werkt met behulp van een zweetband. Het nadeel van dit systeem is dat niet alle merries gaan zweten tijdens het geboorteprocess, vooral oudere merries die al meerdere veulens hebben gehad doen dit niet altijd.
- Bij het Foal Alert-systeem wordt er door een dierenarts een chip op de vulva gehecht, deze verbindt de beide vulvalippen en geeft een alarm als deze door de vruchtblaas wijken. Als dit alarm afgaat is de geboorte dus al even bezig. De nadelen zijn dat merries de chip los kunnen schuren en deze dan opnieuw geplaatst moet worden. En bij sommige afwijkende liggingen gaat het alarm niet af, omdat er geen vruchtblaas door de vulva komt, dit zijn juist de spoedgevallen.

drie uur nog niet is. Op dat moment is het nog mogelijk om met behulp van medicijnen de baarmoeder te stimuleren om samen te trekken, en komt de nageboorte er vaak alsnog op natuurlijke wijze af. Als de nageboorte al zes uur of langer op zich heeft laten wachten, moet deze meestal handmatig worden verwijderd. De merrie zal in dat geval een aantal dagen gespoeld moeten worden om baarmoederontsteking te voorkomen. Dit is een vrij intensieve therapie en niet bevorderlijk voor de vruchtbaarheid in de periode daarop.”

Kort na de bevalling zie je meestal dat de nageboorte uit de merrie hangt en steeds iets meer naar buiten komt. “Op een gegeven moment kan die helemaal op de grond hangen. Het is dan raadzaam om knopen in de vliezen te maken of de nageboorte met een touwtje aan de staart op te binden zodat de merrie er niet op gaat staan. Dat zorgt namelijk voor ongewilde tractie aan de nageboorte en maakt het controleren van de nageboorte op volledigheid lastig. Het is heel belangrijk dat die controle wordt gedaan, want als een gedeelte van de nageboorte in de merrie achterblijft kan dat er voor zorgen dat de merrie ernstig ziek wordt. In sommige gevallen kan dit zelfs een fatale afloop hebben of blijvende onbruikbaarheid van de merrie veroorzaken.”

Het is belangrijk om na de geboorte te controleren of de merrie niet is ingescheurd. Dit zie je vooral als dichtgezette merries niet tijdig worden opengemaakt. Dit kan ernstige beschadigingen aan de geboorteweg geven en zelfs resulteren in een cloaca, dit is een verbinding tussen anus en vagina.

Na de geboorte mag de merrie rustig 10 minuten blijven liggen, maar ze mag niet minder alert worden, koud gaan aanvoelen of bleke slijmvliezen krijgen. Mocht dit wel het geval zijn, laat haar dan door een dierenarts controleren. Deze symptomen kunnen wijzen op een bloeding in de baarmoederwand of de ophangbanden.” Door het verkleinen van de baarmoeder en de hiermee gepaard gaande contracties, kan de merrie de eerste uren na de bevalling wat lichte koliekverschijnselen vertonen. “Onder lichte koliekverschijnselen verstaan we krabben, een enkele keer liggen en weer opstaan, maar niet in de stal liggen rollen. Zo heftig zijn die

Jacob Meijssen

Belangrijk is om het vlies dat om de neus van het veulen zit open te maken en te zorgen dat er geen slijm of vruchtwater in de neus zit. Als er niets gebeurt en het veulen al grotendeels buiten de merrie is, dan mag er rustig even worden geholpen door voorzichtig aan beide beentjes te trekken wanneer de merrie perst.

naweeën normaal gesproken niet. Binnen drie uur nadat de nageboorte eraf is moet de merrie duidelijk rustiger worden.” Een ander punt van nazorg betreft de navel van het veulen. “Die moet bij voorkeur direct na de geboorte ontsmet worden. Dit mag de eerste dag een paar keer herhaald worden. De navel is erg kwetsbaar en is een uitgelezen plaats waar bacteriën het veulen kunnen binnendringen. Het is dan ook van belang om de navel goed in de gaten te houden. De navel mag niet gaan ontsteken of bloed of urine blijven lekken. Kleine navelbreukjes (een à twee vinger-toppen breed) komen regelmatig voor en kunnen doorgaans niet zo heel veel kwaad. In een enkel geval raken darmen bekneld in de breuk, dit gaat gepaard met koliek. “Mocht de breukpoort zich niet vanzelf sluiten dan is een operatie nodig. Dit wordt meestal pas gedaan als het veulen afgespeend is”

Dierenarts eerste dag laten kijken

Waar moet je op letten bij het veulen? “Binnen een minuut moet een veulen

normaal ademen. Binnen vijf minuten moet het in borstligging liggen. Een poging om te staan kan al heel snel komen, over het algemeen staat een veulen binnen het eerste uur. Het veulen hoeft niet meteen te drinken, maar de zuigreflex moet wel binnen vijf minuten duidelijk aanwezig zijn. Het is van belang dat het veulen binnen drie uur de eerste biest drinkt. Lukt dat nog niet, dan kun je in overleg met je dierenarts de merrie wat melken en het veulen uit een bakje laten drinken. Als je een vinger in de mond doet en zorgt dat het veulen het neusje in een bakje heeft, dan drinken de meeste veulen vrij gemakkelijk. Het risico op verslikken is dan wat kleiner dan wanneer je een fles gebruikt om biest toe te dienen.

Als je vermoedt dat het veulen te weinig biest heeft gekregen, dan kun je het tekort aan biest opvangen met de vervangende biest uit de S.O.S.-kit van Pavo. Je kunt ook biest die je na de geboorte van een eerder veulen hebt ingevroren au-bain marie ontdooien en gebruiken om de tekorten aan te vullen.” Soms komt er bij een veulen dat drinkt

Moederloze veulens

Hoe goed de voor- en de nazorg ook wordt gedaan, soms gaat er iets helemaal mis en overlijdt de merrie of het veulen tijdens of vlak na de geboorte. In zo'n geval kan de Moederloze Veulencentrale helpen bij het in contact brengen van eigenaren van merries en veulens om te proberen een moederloos veulen door een pleegmoeder op te laten nemen. Paardenarts Arjon van de Riet licht toe: "Als je een veulen bij een nieuwe moeder wilt brengen, moet het veulen niet veel ouder zijn dan een dag of vier. Als het eenmaal geleerd heeft uit een flesje of uit een bakje te drinken, zal het heel moeilijk bij de nieuwe moeder gaan drinken. Bovendien zullen het veulen en de merrie elkaar moeilijker accepteren als het veulen al wat ouder is."

Hoe lang een merrie nog een nieuw veulen accepteert, is heel erg afhankelijk van het gedrag van de merrie en hoe lang de melkproductie nog goed op gang is. Als een merrie twee of drie dagen geen veulen meer heeft, is de melkproductie al voor een groot deel gestopt. Bovendien zal de merrie als haar veulen al een paar dagen dood is niet meer zo snel een veulen aannemen. Hoe sneller merrie en veulen bij elkaar worden gebracht, hoe groter de kans op succes. Ook de eigenaar van met name de merrie speelt een belangrijke rol. Die moet soms vrij streng doorpakken om de merrie duidelijk te maken dat ze het veulen niet mag weigeren of af mag weren. Ervaren paardenmensen kunnen tot een succes

komen, waar dat de minder ervaren mensen soms niet lukt. Mocht je niet precies weten hoe je zaken aan moet pakken, schroom dan niet om raad te vragen. In ieder geval is de Moederloze Veulencentrale altijd de moeite van het proberen waard, want veulens die met de fles zijn opgegroeid denken op driejarige leeftijd nog steeds dat ze met je kunnen spelen. Daar zit niemand op te wachten."

Dingen die je kunt doen om een succesvolle match te bevorderen:

- Als het veulen direct na de geboorte is overleden, kun je met de nageboorte van het overleden veulen over het nieuwe veulen wrijven zodat het de geur van het eigen veulen aanneemt. Dit kan maar gedurende een heel korte periode, omdat de nageboorte maar enkele uren goed blijft.
- Het overleden veulen pas bij de merrie weghalen als het 'nieuwe' veulen erbij wordt gebracht. Ook dit kan alleen maar vrij snel na de geboorte en alleen als de merrie het dode veulen met rust laat.
- De merrie, waarbij het uier vaak erg onder spanning staat, een klein beetje uitmelken om de spanning weg te halen. Eventueel wat te verdoven of een praam op te zetten, zodat ze het nieuwe veulen toestaat om te drinken. Als een veulen eenmaal goed heeft gedronken, kun je de dwangmiddelen stap voor stap afbouwen.

De Moederloze Veulencentrale is 24 uur per dag bereikbaar op 070-3110367.

melk uit de neus. Arjon: "Als dat eens een keer voorkomt is dat niet zo erg, maar als dat regelmatig voorkomt kan dat wijzen op een gespeten gehemelte. Het is mogelijk om met behulp van een sneltest te meten of het veulen voldoende biest heeft binnengekregen, dit kan je dierenarts gewoon aan huis doen door een beetje bloed af te nemen. Doordat deze testen steeds beter verkrijgbaar zijn, is dit iets wat tegenwoordig meer en meer wordt gedaan. Mocht het veulen een te lage concentratie antilichamen in zijn bloed hebben, dan kan dit worden aangevuld met een infuus met hyperimmun plasma."

Na zo'n twee uur komt de eerste taaie mest, de darmpek, van het veulen af. Duurt dat langer dan kan dit gestimuleerd worden door een klyasma te geven. Na negen uur moet een veulen wel voor het eerst hebben geürineerd. Arjon: "Vooral bij hengstveulens is het van belang daar goed op te letten, deze hebben namelijk een grotere kans op een blaasruptuur. Dit kan voorkomen na een heftige geboorte, bijvoorbeeld als er hard getrokken is om het veulen te verlossen. Die veulens zijn in het begin net zo alert als ieder ander veulen, maar krijgen een bolle buik en worden na verloop van tijd steeds slomer. Soms, als het scheurtje klein is, urineren ze nog wel maar minder dan normaal. In de meeste gevallen

hebben ze wel drang terwijl er niks of maar heel weinig urine komt."

"Eigenlijk zou ik minder ervaren merrie-houders willen adviseren om op de eerste dag na de geboorte merrie en veulen

goed na te laten kijken door een dierenarts. Die loopt alle hiervoor besproken punten na en daarmee kun je eventuele problemen makkelijk ondervangen", besluit Arjon van de Riet.

Na de geboorte is het belangrijk om moeder en veulen goed in de gaten te houden, bijvoorbeeld om te zien of het veulen de noodzakelijke biest binnen krijgt en de nageboorte goed van de merrie afkomt. Arjon van de Riet: "Minder ervaren merrie-houders adviseer ik om op de eerste dag na de geboorte merrie en veulen na te laten kijken door een dierenarts."